

De Rol van Echtscheiding bij Internaliserende en Externaliserende Problemen bij Jongens en Meisjes

Marjolein Arts, 3355276

Danique van den Hanenberg, 3402592

Anne Kruisweg, 3368149

Sophie van der Laan, 3353842

15 juni 2011

Universiteit Utrecht

Cursus: Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen
Cursuscode: 200600042
Onderzoeksthema: Echtscheiding en Jongeren
Groep: 1

Samenvatting

Gezien de recente bezorgdheid over de situatie na een echtscheiding is onderzoek naar probleemgedragingen bij jongeren van cruciaal belang. Het doel van deze studie is om te onderzoeken of er een verschil bestaat in internaliserende en externaliserende problemen bij jongens en meisjes uit intacte gezinnen of gescheiden gezinnen. Er is gebruik gemaakt van de vragenlijst 'Scholieren en Gezinnen, Vragenlijst voor Scholieren 2011'. De resultaten geven weer dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer internaliserende problemen ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen. Daarentegen tonen de resultaten geen verschil tussen jongeren uit intacte of gescheiden gezinnen in het rapporteren van externaliserende problemen. Daarnaast blijkt uit deze studie dat meisjes uit zowel intacte als gescheiden gezinnen meer internaliserende problemen ervaren dan jongens en dat jongens uit zowel intacte als gescheiden gezinnen meer externaliserende problemen ervaren dan meisjes. Het verschil in internaliserende en externaliserende problemen tussen jongens en meisjes is in beide typen gezinnen even groot. Geconcludeerd kan worden dat er een effect is van sekse op internaliserende en externaliserende problemen. Daarentegen is er alleen een effect van familiestructuur op de internaliserende problemen en geen effect op de externaliserende problemen.

Steekwoorden: internaliserend, externaliserend, probleemgedrag, echtscheiding, sekse

De Rol van Echtscheiding bij Internaliserende en Externaliserende Problemen bij Jongeren en Meisjes

Door de vele echtscheidingen in de afgelopen jaren is er veel interesse ontstaan en onderzoek gedaan naar kenmerken van gezinnen met kinderen waarvan de ouders gescheiden zijn (Amato, 2000; Buchanan, Maccoby, & Dornbush, 1991; Strohschein, 2005). Uit diverse onderzoeken blijkt dat een echtscheiding zorgt voor stressvolle levenstransities waar volwassenen en kinderen zich aan zullen moeten aanpassen (Amato, 2000; Kasen, Cohen, Brook, & Hartmark, 1996). De manier van reageren op en het aanpassen aan een echtscheiding is voor ieder kind anders en is afhankelijk van de persoonlijke ontwikkeling en sociale eigenschappen (Amato, 2000; Strohschein, 2005). Sommige kinderen en jongeren kunnen zich gemakkelijk en snel aanpassen aan de nieuwe situatie. Anderen hebben hier meer tijd voor nodig en hebben daardoor vaak last van problemen die lange tijd blijven bestaan (Amato, 2000; Spruijt, DeGoede, & Vandervalk, 2001; VanderValk, Spruijt, de Goede, Maas, & Meeus, 2005). Het is bekend dat kinderen die een echtscheiding hebben meegemaakt een verhoogd risico hebben op problemen in zowel de kindertijd, de adolescentie als het volwassen leven. Het scala aan problemen bestaat onder andere uit depressie, angst, sociale problemen, aandachtsproblemen, delinquentie en agressief gedrag (Amato, 2000, 2001; Riggio, 2004; Storksens, Roysamb, Moum, & Tambs, 2005). In dit onderzoek wordt gekeken naar het verschil in internaliserende en externaliserende problemen tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Daarnaast zal gekeken worden naar de rol van sekse hierbij.

Veranderingen in de familiestructuur zijn dus een voorspeller voor zowel internaliserende als externaliserende problemen (Emery, Waldron, Kitzmann, & Aaron, 1999; Undheim & Sund, 2010; VanderValk et al., 2005). Internaliserende problemen worden gekarakteriseerd door een verstoring in stemming en emotie, tot deze groep behoren depressie en angst (Hughes & Gullone, 2008). Externaliserend probleemgedrag wordt gedefinieerd als regelschendend, agressief (Rescorla et al., 2007) en opstandig gedrag (Leadbeater, Kuperminc, Blatt, & Hertzog, 1999). Onder externaliserend probleemgedrag wordt in dit onderzoek agressief en delinquent gedrag verstaan.

De internaliserende en externaliserende problemen komen in verschillende mate voor bij jongeren uit intacte gezinnen en jongeren uit gescheiden gezinnen. Wanneer er een vergelijking gemaakt wordt tussen jongeren uit de tweede typen gezinnen, blijkt dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer internaliserende problemen ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen (Amato, 2001; Riggio, 2004; Strohschein, 2005; VanderValk et al., 2005; Wood, Repetti, & Roesch, 2004). Uit een studie van VanderValk en collega's (2005) blijkt dat de internaliserende problemen een stijgend verloop hebben bij jongeren uit gescheiden gezinnen in vergelijking met de internaliserende problemen bij jongeren in

intacte gezinnen. Binnen intacte gezinnen blijven de internaliserende problemen van de jongeren meer stabiel. Voor zowel depressieve als angstgevoelens blijkt dat jongeren uit gescheiden gezinnen deze gevoelens meer ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen (Dong & Ollendick, 2002; Hanson, 1999; Kasen et al., 1996; Oldehinkel, Ormel, Veenstra, De Winter, & Verhulst, 2008; Storksen et al., 2005; Strohschein, 2005; Wicks-Nelson & Israel, 2009; Wood et al., 2004). In tegenstelling tot bovenstaande onderzoeken, vinden Mahon, Yarckeski, en Yarckeski (2003) geen verschillen in depressieve gevoelens en angstgevoelens tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Kortom, in de meeste onderzoeken is aangetoond dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer internaliserende problemen ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen.

Naast verschillen tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen in het ervaren van internaliserende problemen, blijkt uit diverse onderzoeken dat er eveneens een verschil bestaat in internaliserende problemen tussen jongens en meisjes. Uit onderzoek blijkt dat meisjes uit intacte gezinnen meer internaliserende problemen, zoals depressieve en angstgevoelens ervaren dan jongens uit intacte gezinnen (Compas & Grant, 1993; Craske, 1997; Hughes & Gullone, 2008; Leadbeater et al., 1999; Rescorla et al., 2007; VanderValk et al., 2005). Uit onderzoek van Rescorla en collega's (2007) blijkt het sekseverschil tussen jongens en meisjes in depressieve en angstgevoelens groter te zijn in de leeftijdscategorie 11 tot 16 jaar, dan in de leeftijd van 6 tot 11 jaar. De verschillen tussen jongens en meisjes uit intacte gezinnen in depressieve en angstgevoelens komen overeen met de verschillen in deze gevoelens tussen jongens en meisjes uit gescheiden gezinnen (Amato, 2001; Buchanan et al., 1991; Kasen et al., 1996; Oldehinkel et al., 2008; Storksen et al., 2005; Strohschein, 2005; VanderValk et al., 2005). Het verschil in depressieve en angstgevoelens tussen jongens en meisjes is dus in beide typen gezinnen even groot. Meisjes uit gescheiden gezinnen zijn extreem vatbaar en gevoeliger voor depressieve en angstgevoelens in vergelijking met jongens uit gescheiden gezinnen (Storksen et al., 2005). Dit is met name het geval in de midden tot late adolescentie. Tevens blijkt dat sekseverschillen in depressieve en angstgevoelens vergroten naarmate de adolescentie vordert (Oldehinkel et al., 2008). Geconcludeerd kan worden dat er een sekseverschil bestaat in depressieve en angstgevoelens, waarbij het niveau van deze problemen voor meisjes in zowel intacte als gescheiden gezinnen hoger ligt dan voor jongens.

Naast onderzoek naar internaliserend probleemgedrag is er eveneens onderzoek gedaan naar de rol van een echtscheiding bij externaliserend probleemgedrag. Jongeren uit gescheiden gezinnen rapporteren meer externaliserende gedragsproblemen dan jongeren uit intacte gezinnen (Hetherington, 1993; Morrison & Coiro, 1999; Ram & Hou, 2005; Sourander & Helstelä, 2005; Strohschein, 2005; Sun, 2001; VanderValk et al., 2005). Wanneer gekeken wordt naar agressief gedrag bij jongeren, blijkt dat jongeren uit

gescheiden gezinnen meer agressief gedrag rapporteren dan jongeren uit intacte gezinnen (Hetherington, 1993; Ram & Hou, 2005; Spruijt et al., 2001; Sun, 2001; Unheim & Sund, 2010). Er is tevens onderzoek gedaan naar het verschil in delinquentie tussen jongeren uit intacte gezinnen en jongeren uit gescheiden gezinnen. Jongeren uit gescheiden gezinnen rapporteren meer delinquent gedrag dan jongeren uit intacte gezinnen (Demo & Acock, geciteerd in Hines, 1997; Dunifon & Kowaleski-Jones, 2002; Emery et al., 1999; Strohschein, 2005; Zimiles & Lee, 1991). Sun (2001) geeft de verstoringen binnen het gezin voorafgaande aan de echtscheiding, waaronder conflicten en stress, als belangrijkste verklaring voor de hogere mate van externaliserend probleemgedrag bij jongeren uit gescheiden gezinnen. Kortom, jongeren uit gescheiden gezinnen rapporteren meer agressief en delinquent gedrag dan jongeren uit intacte gezinnen.

Niet alleen verschillen jongeren in intacte en gescheiden gezinnen in het rapporteren van agressief en delinquent gedrag, ook tussen jongens en meisjes bestaan hierin verschillen. Uit verschillende onderzoeken komt naar voren dat jongens meer agressief als delinquent gedrag rapporteren dan meisjes (Crijnen et al., 1997, 1999; Dekovic, Buist, & Reitz, 2004; Kim & Kim, 2005; Landsheer & van Dijkum, 2005; Leadbeater et al., 1999; Regoli, Hewitt, & Delisi, geciteerd in Novak & Crawford, 2010; Salmivalli & Nieminen, 2002; Scaramella, Conger, & Simons, 2000; Unheim & Sund, 2010). Hierbij kan aangegeven worden dat één meisje op de tien jongens delinquent gedrag vertoont. Voor agressie is dit één meisje op de drie jongens (Rescorla et al., 2007). Daarnaast blijkt uit zelfrapportages van jongens en meisjes dat deze verschillen de laatste 30 jaar niet kleiner zijn geworden en de verschillen zijn tot nu toe stabiel gebleven (Goodkind, Wallace, Shook, Bachman, & O'Malley, 2009; Steffensmeier, Schwartz, Zhong, & Ackeman, 2005). Uit onderzoek blijkt tevens dat de verschillen tussen jongens en meisjes duidelijker zichtbaar worden in de periode van de vroege naar de late adolescentie (Dekovic et al., 2004). Een mogelijke verklaring voor het verschil tussen jongens en meisjes in externaliserend probleemgedrag is dat beschermende factoren een andere invloed op jongens dan op meisjes hebben. Een voorbeeld hiervan is de hechting aan de ouders. Voor meisjes heeft deze hechting een groter beschermend effect tegen externaliserend probleemgedrag dan voor jongens (Leadbeater et al., 1999). Er bestaat dus een sekse verschil in externaliserende problemen, waarbij jongens deze problemen meer rapporteren dan meisjes.

Wanneer jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen vergeleken worden met elkaar en hierbij gelet wordt op sekse, blijkt dat jongens uit intacte gezinnen meer externaliserende problemen rapporteren dan meisjes uit intacte gezinnen. Daarnaast blijkt dat jongens uit gescheiden gezinnen meer externaliserende problemen rapporteren dan meisjes uit gescheiden gezinnen (VanderValk et al., 2005). Uit een studie van

VanderValk en collega's (2005) blijkt tevens dat meisjes uit gescheiden gezinnen minder agressief en delinquent gedrag vertonen dan jongens uit intacte gezinnen. De verschillen tussen jongens en meisjes in externaliserende problemen in beiden typen gezinnen komen met elkaar overeen. Hieruit kan opgemaakt worden dat de rol van een echtscheiding bij agressief en delinquent gedrag van jongeren onafhankelijk is van sekse (Ram & Hou, 2005; Strohschein, 2005; Sun, 2001; VanderValk et al., 2005). Jongens uit zowel intacte als gescheiden gezinnen rapporteren meer agressief en delinquent gedrag dan meisjes uit zowel intacte als gescheiden gezinnen. Kortom, het verschil tussen jongens en meisjes in externaliserende problemen is in beide typen gezinnen gelijk.

Naar aanleiding van het voorgaande literatuuronderzoek wordt in deze studie het verschil in internaliserende en externaliserende problemen tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen onderzocht. Daarnaast zal gekeken worden naar de rol van sekse hierbij. Op basis van de literatuur wordt verwacht dat de internaliserende en externaliserende problemen toenemen met de leeftijd. Daarom zal er in dit onderzoek gecorrigeerd worden voor leeftijd. Verwacht wordt dat jongeren uit gescheiden gezinnen zowel meer internaliserende als meer externaliserende problemen rapporteren dan jongeren uit intacte gezinnen. Daarnaast wordt verwacht dat meisjes uit zowel intacte als gescheiden gezinnen meer internaliserende problemen ervaren dan jongens uit intacte en gescheiden gezinnen. Daarentegen wordt verwacht dat jongens uit zowel intacte als gescheiden gezinnen meer externaliserende problemen rapporteren dan meisjes uit zowel intacte als gescheiden gezinnen. Tot slot wordt verwacht dat het verschil tussen jongens en meisjes in internaliserende en externaliserende problemen gelijk is bij beide typen gezinnen.

Methode

Participanten

Er deden 858 jongeren mee aan het onderzoek, zowel meisjes ($n = 395$) als jongens ($n = 462$) in de leeftijd van 12 tot en met 17 jaar ($M = 13.50$, $SD = 1.13$). De respondenten waren afkomstig uit een intact gezin, waarbij ouders getrouwd zijn of samenwonen ($n = 710$) of uit een gescheiden gezin, waarvan de ouders voorheen getrouwd waren of samenwoonden ($n = 148$). Het opleidingsniveau van de jongeren varieerde van VMBO-beroepsonderwijs tot en met VWO/Gymnasium en zij bevonden zich in de eerste tot en met de vierde klas. Het ging hierbij om een selecte steekproef.

Procedure

Jongeren op 12 reguliere middelbare scholen verspreid over het hele land zijn benaderd om de vragenlijst 'Scholieren en Gezinnen, Vragenlijst voor scholieren 2011' in te vullen. Alle deelnemers hebben deze vragenlijst op school ingevuld. Op een enkele school zijn de vragenlijsten uitgedeeld aan docenten. De docenten op deze scholen hebben ervoor gezorgd dat de vragenlijsten door de leerlingen werden ingevuld. Op

andere scholen hebben studenten de vragenlijsten zelf uitgedeeld en hebben de leerlingen deze voor hen ingevuld. Bij de afname van de vragenlijst werd gelet op ethische aspecten, de vragenlijst is anoniem ingevuld. Tevens zijn de leerlingen vooraf geïnformeerd, door de docent of een student, over de gevoeligheid van bepaalde vragen. Daarbij is aangegeven dat zij op vrijwillige basis deelnamen en zij op elk moment konden stoppen met het invullen van de vragenlijst. De participanten zijn niet financieel gecompenseerd voor het invullen van de vragenlijst. Het invullen van de vragenlijst duurde ongeveer 25 minuten.

Meetinstrumenten

Er zijn diverse concepten opgenomen in het onderzoek, namelijk depressie, angst, agressie en delinquentie. Het ervaren van depressieve gevoelens is gemeten met behulp van de Children's Depression Inventory (Craighead, Smucker, Craighead, & Ilardi, 1998). Er is gebruik gemaakt van een verkorte versie, waarbij 10 van de 27 vragen beantwoord zijn, in de vorm van ik moet vaak huilen of voel me vaak verdrietig. De vragen zijn beantwoord op een vijf-puntsschaal, variërend van helemaal niet waar tot erg waar. Er is een betrouwbaarheid, uitgedrukt in Cronbach's *alpha*, van .88 gevonden in het huidige onderzoek. Dit was in overeenstemming met de betrouwbaarheid van .83 gevonden door Van de Venne, Bradford, en Martin (2007). De depressieschaal had een goede betrouwbaarheid (Field, 2009).

Het ervaren van angstgevoelens is gemeten met de gegeneraliseerde angst subschaal van de General Anxiety Subscale van de Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders – revised version (SCARED-R), vertaalt door Muris en Steerneman (2001). Het ging hierbij om algemene angstgevoelens, zoals het zorgen maken over dingen die vroeger gebeurd zijn of zorgen over de toekomst. De gegeneraliseerde angst subschaal bestond uit negen items, de totale test bevatte 66 items onderverdeeld in negen subschalen. Bij de vragen van de subschaal is gebruik gemaakt van een antwoordcategorie met vijf verschillende mogelijkheden, variërend van nooit tot altijd. Uit de betrouwbaarheidsanalyse kwam een betrouwbaarheid, uitgedrukt in Cronbach's *alpha*, van .90 voor de angstschaal. Deze betrouwbaarheid werd gezien als goed (Field, 2009) en kwam overeen met de betrouwbaarheid van .94 voor deze subschaal uit onderzoek van Muris en Steerneman (2001).

Daarnaast is het concept agressie gemeten aan de hand van de verkorte versie van de Direct and Indirect Aggression Scales (DIAS). Deze vragenlijst is ontwikkeld door Björnqvist, Lagerspetz, en Kaukiainen (1992). De verkorte versie bevatte 11 van de 23 items. De jongeren moesten aangeven wat ze doen als ze boos zijn op iemand, of ze dan roddels vertellen, iemand uitschelden of gaan schoppen of slaan. Bij deze vragen is gebruik gemaakt van een vier-puntsschaal, variërend van nooit tot heel vaak. De betrouwbaarheidsanalyse gaf een Cronbach's *alpha* van .83. De agressieschaal had een

goede betrouwbaarheid (Field, 2009). Dit was in overeenstemming met het onderzoek van Björnqvist en collega's (1992) die een betrouwbaarheid vonden van .82.

Als laatste is het concept delinquentie gemeten met een zelfrapportage vragenlijst van Baerveldt, Van Rossem, en Vermande (2003). In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van een verkorte versie, waarbij 15 van de 23 items gebruikt werden. Jongeren hebben aangegeven of en hoe vaak ze in de afgelopen 12 maanden een fiets hadden gestolen, drugs hadden gebruikt of ergens ingebroken hadden. De antwoordmogelijkheden varieerde op een vier-puntsschaal van nooit tot vier of meer keer. In dit onderzoek is een betrouwbaarheid, uitgedrukt in Cronbach's *alpha*, van .85 gevonden voor de delinquentieschaal. Dit gaf een goede betrouwbaarheid weer (Field, 2009) en was in overeenstemming met de betrouwbaarheid van .91 uit onderzoek van Baerveldt en collega's (2003).

Statistische analyse

Om de onderzoeksvraag van deze studie te kunnen beantwoorden, is gebruik gemaakt van een multivariate variantieanalyse (MANCOVA). Voorafgaand aan de analyse is familiestructuur gehercodeerd met twee mogelijkheden, namelijk intact gezin of gescheiden gezin. Daarnaast zijn schaalscores geconstrueerd aan de hand van het gemiddelde op iedere vraag van het betreffende concept. De MANCOVA is uitgevoerd met de schalen depressie, angst, delinquentie en agressie als afhankelijke variabelen van interval meetniveau en sekse en familiestructuur als onafhankelijke splitsingsvariabelen van nominaal meetniveau. Leeftijd is van interval meetniveau en is gebruikt als covariaat. Er is getoetst bij een significantieniveau van .05. De respondenten met een overleden ouder zijn niet meegenomen in de analyse.

Resultaten

De algemene beschrijvende statistieken van de concepten die gebruikt zijn in dit onderzoek zijn te vinden in Tabel 1. Daarnaast zijn de beschrijvende statistieken van de vier concepten gecombineerd met familiestructuur en sekse weergegeven in Tabel 2.

Allereerst werd verwacht dat leeftijd een rol speelt bij internaliserende en externaliserende problemen tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen en tussen jongens en meisjes. Uit de multivariate toetsing is gebleken dat de toevoeging van leeftijd als covariaat significant is, *Wilk's Lambda* = 0.97, $F(4, 816) = 5.39$, $p < .01$, $\eta^2 = .03$. Dit betekent dat 3% van de variantie verklaard wordt door leeftijd, dit staat voor een klein effect (Field, 2009). De leeftijd van jongeren is gerelateerd aan de mate waarin jongeren depressieve en angstgevoelens ervaren en agressief en delinquent gedrag rapporteren. Hoe ouder de jongeren worden, hoe meer depressieve en angstgevoelens zij ervaren. Dit geldt eveneens voor agressief en delinquent gedrag. Dit is in overeenstemming met de verwachting.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken voor de schalen depressie, angst, agressie en delinquentie

Variabelen	Minimum	Maximum	M (SD)
Depressie	1.00	4.70	2.11 (0.73)
Angst	1.00	4.67	2.14 (0.79)
Agressie	1.00	4.00	1.48 (0.41)
Delinquentie	1.00	3.00	1.13 (0.28)

Noot. Het theoretisch minimum = 1 en het theoretisch maximum = 5 voor depressie en angst. Het theoretisch minimum = 1 en het theoretisch maximum = 4 voor agressie en delinquentie; $n = 858$ voor de depressieschaal; $n = 835$ voor de angstschaal; $n = 858$ voor de agressieschaal; $n = 836$ voor de delinquentieschaal.

Ten tweede werd gesteld dat jongeren uit gescheiden gezinnen zowel meer internaliserende als externaliserende problemen rapporteren in vergelijking met jongeren uit intacte gezinnen. Uit de multivariate toetsing is gebleken dat er een significant effect is van familiestructuur op de gecorrigeerde gemiddelden van de internaliserende en externaliserende problemen, $Wilk's\ Lambda = .98$, $F(4, 816) = 3.57$, $p < .01$, $\eta^2 = .02$. Dit betekent dat 2% van de variantie verklaard wordt door familiestructuur, wat staat voor een klein effect (Field, 2009). De alternatieve hypothese wordt aangenomen. Dit betekent dat er een significant verschil is in familiestructuur op de mate waarin jongeren angst, depressie, agressie en delinquentie rapporteren. Omdat de multivariate toetsing van familiestructuur significant is, wordt een univariate toetsing uitgevoerd voor de vier concepten apart. Verwacht wordt dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer depressieve gevoelens ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen. Uit de univariate toetsing blijkt dat er een significant effect is van familiestructuur op depressieve gevoelens, $F(1, 819) = 8.53$, $p = .01$, $\eta^2 = .01$. Depressieve gevoelens worden voor 1% van de variantie verklaard door familiestructuur, dit is een klein effect (Field, 2009). De alternatieve hypothese wordt aangenomen. Dit betekent dat er een significant verschil bestaat in het ervaren van depressieve gevoelens tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Jongeren uit gescheiden gezinnen rapporteren meer depressieve gevoelens dan jongeren uit intacte gezinnen. Dit resultaat komt overeen met de verwachting. Daarnaast wordt verwacht dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer angstgevoelens ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen. Er is een significant effect gebleken van familiestructuur op angstgevoelens, $F(1, 819) = 11.07$, $p < .01$, $\eta^2 = .01$. Angstgevoelens worden voor 1% van de variantie verklaard door familiestructuur. Dit is een klein effect (Field, 2009). De alternatieve hypothese wordt aangenomen. Dit geeft aan dat er een significant verschil bestaat in het ervaren van angstgevoelens tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Jongeren uit gescheiden gezinnen rapporteren meer angstgevoelens dan jongeren uit intacte gezinnen. Het gevonden resultaat komt overeen

met de verwachting.

De derde verwachting is dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer agressief gedrag rapporteren dan jongeren uit intacte gezinnen. Uit de univariate toetsing blijkt geen significant effect van familiestructuur op agressief gedrag, $F(1, 819) = 1.91, p = .17$. De nulhypothese wordt niet verworpen. Dit betekent dat er geen significant verschil bestaat in het rapporteren van agressieve gedragingen tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen rapporteren in dezelfde mate agressief gedrag. Dit is niet in overeenstemming met de verwachting. De verwachting was dat er wel een verschil gevonden zou worden tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. De laatste verwachting met betrekking tot familiestructuur is dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer delinquent gedrag rapporteren dan jongeren uit intacte gezinnen. Uit de univariate toetsing blijkt geen significant effect van familiestructuur op delinquent gedrag, $F(1, 819) = 3.47, p = .06$. De nulhypothese wordt niet verworpen. Dit geeft aan dat er geen significant verschil is in het rapporteren van delinquent gedrag tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen rapporteren in dezelfde mate delinquent gedrag. Dit toetsresultaat is eveneens niet in overeenstemming met de verwachting, waarbij wel een verschil verwacht werd tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen.

Tevens werd verwacht dat meisjes meer internaliserende problemen ervaren dan jongens en dat jongens meer externaliserende problemen rapporteren dan meisjes. Uit de multivariate toetsing is gebleken dat er een significant effect is van sekse op de gecorrigeerde gemiddelden van de internaliserende en externaliserende problemen, $Wilk's\ Lambda = .90, F(4, 816) = 22.95, p < .01, \eta^2 = .10$. Dit betekent dat 10% van de variantie verklaard wordt door sekse. Dit staat voor een middelmatig effect (Field, 2009). De alternatieve hypothese wordt aangenomen. Dit geeft aan dat er een significant verschil is van sekse op de mate waarin jongeren depressie, angst, agressie en delinquentie rapporteren. Omdat de multivariate toetsing van sekse significant is, wordt een univariate toetsing uitgevoerd voor de vier concepten apart. Verwacht wordt dat meisjes meer depressieve gevoelens ervaren dan jongens. Uit de univariate toetsing blijkt een significant effect van sekse op depressieve gevoelens, $F(1, 819) = 31.97, p < .01, \eta^2 = .04$. De depressieve gevoelens worden voor 4% van de variantie verklaard door sekse, dit is een klein effect (Field, 2009). De alternatieve hypothese wordt aanvaard. Dit betekent dat er een significant verschil bestaat in het ervaren van depressieve gevoelens tussen jongens en meisjes. Meisjes ervaren meer depressieve gevoelens dan jongens. Dit komt overeen met de verwachting. Daarnaast wordt verwacht dat meisjes meer angstgevoelens ervaren dan jongens. Bij de univariate toetsing is een significant effect van sekse op angstgevoelens gevonden, $F(1, 819) = 39.58, p < .01, \eta^2 = .05$.

Angstgevoelens worden voor 5% van de variantie verklaard door sekse. Dit is een klein effect (Field, 2009). De alternatieve hypothese wordt aangenomen. Dit geeft aan dat er een significant verschil is tussen jongens en meisjes in het ervaren van angstgevoelens. Meisjes rapporteren meer angstgevoelens dan jongens. Dit is eveneens in overeenstemming met de verwachting. De derde verwachting met betrekking tot sekse is dat jongens meer agressief gedrag rapporteren dan meisjes. Er blijkt een significant effect van sekse op agressief gedrag, $F(1, 819) = 17.81, p < .01, \eta^2 = .02$. Agressief gedrag wordt voor 2% van de variantie verklaard door sekse, dit is een klein effect (Field, 2009). De alternatieve hypothese wordt aangenomen. Dit betekent dat er een significant verschil bestaat tussen jongens en meisjes in de mate waarin zij agressief gedrag rapporteren. Jongens rapporteren meer agressief gedrag dan meisjes. Ook dit toetsresultaat is in overeenstemming met de verwachting. De laatste verwachting met betrekking tot sekse is dat jongens meer delinquent gedrag rapporteren dan meisjes. Uit de univariate toetsing blijkt een significant effect van sekse op delinquent gedrag, $F(1, 819) = 33.88, p < .01, \eta^2 = .04$. Delinquent gedrag wordt voor 4% van de variantie verklaard door sekse, een klein effect (Field, 2009). De alternatieve hypothese wordt aangenomen. Dit geeft aan dat er een significant verschil is in de mate waarin jongens en meisjes delinquent gedrag rapporteren. Jongens rapporteren meer delinquent gedrag dan meisjes. Ook deze bevinding komt overeen met de verwachting.

Tot slot werd gesteld dat het verschil tussen jongens en meisjes in het ervaren van internaliserende problemen gelijk is in beide typen gezinnen. Daarnaast werd verwacht dat het verschil tussen jongens en meisjes in het rapporteren van externaliserende problemen gelijk is in beide typen gezinnen. Uit de multivariate toetsing is gebleken dat er geen significant interactie-effect tussen sekse en familiestructuur bestaat op de gecorrigeerde gemiddelden van de internaliserende en externaliserende problemen, $Wilk's\ Lambda = 1.00, F(4, 816) = 0.85, p = .49$. De nulhypothese wordt niet verworpen. Dit betekent dat er geen significant verschil is in de combinatie van sekse en familiestructuur op depressie, angst, agressie en delinquentie. Meisjes uit zowel intacte als gescheiden gezinnen rapporteren meer depressieve en angstgevoelens dan jongens uit zowel intacte als gescheiden gezinnen. Het verschil tussen jongens en meisjes is in beide typen gezinnen even groot. Daarnaast rapporteren jongens uit zowel intacte als gescheiden gezinnen meer agressief en delinquent gedrag dan meisjes uit intacte en gescheiden gezinnen. Dit verschil tussen jongens en meisjes is hier eveneens even groot in beide typen gezinnen. Dit toetsresultaat is in overeenstemming met de verwachting.

Tabel 2

Beschrijvende statistieken voor de vier concepten, weergegeven per type gezin en sekse.

Concept	Sekse	Familiestructuur								
		Intact gezin			Gescheiden gezin			Totaal		
		<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Depressie	Jongen	310	1.94	0.68	67	2.00	0.69	377	1.95	0.68
	Meisje	371	2.19	0.75	76	2.50	0.70	447	2.24	0.75
	Totaal	681	2.08	0.73	143	2.27	0.73	824	2.11	0.73
Angst	Jongen	310	1.91	0.71	67	2.03	0.85	377	1.93	0.73
	Meisje	371	2.25	0.79	76	2.57	0.76	447	2.31	0.79
	Totaal	681	2.10	0.77	143	2.32	0.85	824	2.13	0.79
Agressie	Jongen	310	1.56	0.39	67	1.60	0.40	377	1.56	0.39
	Meisje	371	1.39	0.41	76	1.45	0.41	447	1.40	0.41
	Totaal	681	1.46	0.41	143	1.52	0.41	824	1.47	0.41
Delinquentie	Jongen	310	1.20	0.31	67	1.25	0.37	377	1.21	0.33
	Meisje	371	1.06	0.20	76	1.10	0.26	447	1.07	0.21
	Totaal	681	1.13	0.27	143	1.17	0.33	824	1.13	0.28

Conclusie en Discussie

In deze studie is onderzoek gedaan naar het verschil in internaliserende en externaliserende problemen tussen jongeren uit gescheiden en intacte gezinnen en de rol van sekse hierbij. De MANCOVA is uitgevoerd om de onderzoeksvraag te beantwoorden. Uit de analyse is gebleken dat leeftijd een rol speelt bij internaliserende en externaliserende problemen. Deze bevinding is in overeenstemming met het onderzoek van Oldehinkel en collega's (2008), waarin is aangegeven dat de mate waarin meisjes depressieve en angstgevoelens ervaren vergroot naarmate de adolescentie vordert. Uit onderzoek van Dekovic en collega's (2004) blijkt dat het verschil tussen jongens en meisjes in agressief en delinquent gedrag groter wordt in de periode van de vroege naar de late adolescentie. De rol van leeftijd bij de verschillen tussen jongens en meisjes in de mate van agressie en delinquentie wordt in dit onderzoek dus eveneens gevonden.

Uit het huidige onderzoek kan verder geconcludeerd worden dat er een verschil is in de mate waarin jongeren uit gescheiden en intacte gezinnen depressieve en angstgevoelens ervaren. In overeenstemming met de resultaten uit een studie van VanderValk en collega's (2005) blijkt dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer internaliserende problemen ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen. Internaliserende problemen blijken een stijgend verloop te hebben bij jongeren uit gescheiden gezinnen in vergelijking met jongeren uit intacte gezinnen. De internaliserende problemen blijven meer stabiel bij jongeren in intacte gezinnen (Oldehinkel et al., 2008; Strohschein,

2005). Daarnaast toonde deze studie aan dat meisjes een hogere mate van depressieve en angstgevoelens rapporteerden dan jongens. Deze bevinding is in overeenstemming met het gevonden resultaat uit een studie van Storksen en collega's (2005). Daarin werd aangegeven dat meisjes uit gescheiden gezinnen extreem vatbaar en gevoelig zijn voor depressieve en angstgevoelens en hier hoger op scoren in vergelijking met jongens uit gescheiden gezinnen (Storksen et al., 2005).

Er is echter geen verschil in de mate waarin jongeren uit gescheiden en intacte gezinnen agressief en delinquent gedrag rapporteerden. Dit resultaat is in tegenstelling tot het onderzoek van onder andere Undheim en Sund (2010) en Hetherington (1993), waarin werd gevonden dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer externaliserende gedragingen rapporteren dan jongeren uit intacte gezinnen. Zij gaven als verklaring hiervoor dat ouders die gescheiden zijn minder controle uitoefenen op hun kinderen, waardoor kinderen eerder externaliserend probleemgedrag vertonen. Jongeren uit gescheiden gezinnen worden niet gecorrigeerd en gecontroleerd op dit gedrag. Een mogelijk verklaring voor het niet gevonden verschil in het huidige onderzoek is dat jongeren uit gescheiden gezinnen in dit onderzoek wel een goede controle en correctie krijgen van de ouders. Een andere reden kan zijn dat de vragen te extreem geformuleerd waren. Bovendien is niet gekeken naar de oorzaken en de situatie voorafgaand aan de echtscheiding. Het is mogelijk dat de situatie rondom de echtscheiding voor deze jongeren positief verlopen is en jongeren daardoor weinig problemen rapporteren (Spruijt et al., 2001). Uit deze studie is tevens gebleken dat jongens een hogere mate van agressief en delinquent gedrag rapporteren dan meisjes. Dit is in overeenstemming met onderzoek van Salmivalli en Nieminen (2002), waarin gevonden is dat jongens in zowel intacte als gescheiden gezinnen meer agressief en delinquent gedrag rapporteren in vergelijking met meisjes. Een verklaring hiervoor kan zijn dat beschermende factoren een andere uitwerking hebben op jongens en meisjes (Leadbeater et al., 1999), waardoor zij bij de aan- of afwezigheid van deze factoren verschillend reageren.

De laatste conclusie die getrokken kan worden op basis van dit onderzoek is dat het verschil tussen jongens en meisjes in internaliserende en externaliserende problemen gelijk is in beide typen gezinnen. Deze conclusie komt overeen met de verwachting en sluit eveneens aan bij de literatuur. VanderValk en collega's (2005) vonden eveneens dat de verschillen tussen jongens en meisjes in internaliserende en externaliserende problemen gelijk waren. Kortom, met uitzondering van de verwachting over verschillen tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen in agressief en delinquent gedrag, komen de resultaten overeen met de verwachtingen en de literatuur.

Er is sprake van een aantal beperkingen in het onderzoek. Ten eerste is er een selecte steekproef van scholen. Niet alle scholen konden of wilden meedoen aan dit onderzoek. Over het hele land zijn scholen gebruikt, maar er kunnen kanttekeningen bij

gezet worden of deze het land representeren. Eén van de scholen waar veel vragenlijsten zijn afgenomen, bevond zich in een relatief kleine plaats. Daarnaast zijn er geen grote steden waar criminaliteit relatief vaak voorkomt meegenomen in het onderzoek. Een volgende beperking is dat leerlingen aangaven dat ze de vragenlijst te lang vonden. De concentratie van deze leerlingen kan verminderen tijdens het invullen van de vragenlijst. Hierdoor is het mogelijk dat de laatste vragen niet volledig naar waarheid zijn ingevuld. Als laatste kan gesteld worden dat er meerdere oorzaken een rol kunnen spelen in het onderzoek. Niet alleen familiestructuur kan invloed hebben op de diverse problemen, maar ook ouderlijke conflicten binnen intacte of gescheiden gezinnen (Spruijt et al., 2001). Daarnaast is ook de invloed die vrienden hebben op het gedrag dat jongeren vertonen belangrijk. Leadbeater en collega's (1999) gaven als voorbeeld dat wanneer enkele vrienden iets willen stelen de rest van de vriendengroep dit gedrag sneller zal overnemen dan wanneer vrienden dit gedrag niet vertonen.

Daarentegen zijn er ook sterke punten van dit onderzoek te noemen. Er is sprake van een grote steekproef, er hebben 858 respondenten deelgenomen aan het onderzoek. Daarnaast zijn de schalen van de concepten getoetst op betrouwbaarheid. Deze betrouwbaarheid was voor alle concepten goed.

Er is in het huidige onderzoek alleen gekeken naar wat het kind rapporteert. In een vervolgonderzoek kan eventueel een vragenlijst worden afgenomen bij de ouders of de leerkracht van het kind. Er kan dan gekeken worden over de resultaten van het kind in overeenstemming zijn met de resultaten van de ouders of de leerkracht. Daarnaast kan in vervolgonderzoek de familiestructuur gekoppeld worden aan andere aspecten die invloed kunnen hebben, waaronder de ouderlijke conflicten. Tevens kan er in vervolgonderzoek gericht worden op diverse inconsistenties die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen. Allereerst kan gekeken worden naar de rol van familiestructuur op agressie en delinquentie bij jongeren. In dit onderzoek is geen verschil gevonden tussen jongeren uit intacte gezinnen en gescheiden gezinnen, terwijl diverse andere onderzoeken wel een verschil vonden. Een andere inconsistentie waar nog aandacht aan besteed kan worden is het verschil tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen in internaliserend probleemgedrag. Dit onderzoek toont aan dat er wel een verschil bestaat, maar ander onderzoek laat zien dat dit niet het geval is. Hierbij zullen verschillende variabelen, zoals sociaal economische status, stressbestendigheid en etnische afkomst, betrokken moeten worden die hier eveneens een rol bij spelen. Dit onderzoek heeft verder uitgewezen dat er weldegelijk verschillen zijn tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen en jongens en meisjes in diverse probleemgedragingen. Het gevolg hiervan is dat jongeren waarvan de ouders gaan scheiden of al gescheiden zijn goed begeleid dienen te worden om zo de eventuele problemen te voorkomen en te verminderen.

Literatuur

- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, *62*, 1269-1287. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, *15*, 355-370. doi:10.1037/0893-3200.15.3.355
- Baerveldt, C., Van Rossem, R., & Vermande, M. (2003). Pupils' delinquency and their social networks: A test of some network assumptions of the ability and inability models of delinquency. *The Netherlands Journal of Social Sciences*, *39*, 107-125.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, *18*, 117-127.
- Buchanan, C., Maccoby, E. E., & Dornbusch, S. M. (1991). Caught between parents: Adolescents experience in divorce homes. *Child Development*, *62*, 1008-1029. doi:10.1111/j.1467-8624.1991.tb01586.x
- Compas, B. E., Ey, S., & Grant, K. E. (1993). Taxonomy, assessment, and diagnosis of depression during adolescence. *Psychological Bulletin*, *114*, 323-344. doi:10.1037/0033-2909.114.2.323
- Craighead, W. E., Smucker, M. R., Craighead, L. W., & Ilardi, S. S. (1998). Factor analysis of the Children's Depression Inventory in a community sample. *Psychological Assessment*, *10*, 156-165. doi:10.1037//1040-3590.10.2.156
- Craske, M. G. (1997). Fear and anxiety in children and adolescents. *Bulletin of the Menninger Clinic*, *61*, 4-36.
- Crijnen, A. A. M., Achenbach, T. M., & Verhulst, F. C. (1997). Comparisons of problems reported by parents of children in 12 cultures: Total problems, externalizing and internalizing. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *36*, 1269-1277. doi:10.1097/00004583-199709000-00020
- Crijnen, A. A. M., Achenbach, T. M., & Verhulst, F. C. (1999). Problems reported by parents of children in multiple cultures: The Child Behavior Checklist syndrome constructs. *American Journal of Psychiatry*, *156*, 569-574.
- Dekovic, M., Buist, K. L., & Reitz, E. (2004). Stability and changes in problem behavior during adolescence: Latent growth analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, *33*, 1-12. doi:0047-2891/04/0200-0001/0
- Dong, Q., Wang, Y., & Ollendick, T. H. (2002). Consequences of divorce on the adjustment of children in China. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *31*, 101-110. doi:10.1207/153744202753441710
- Dunifon, R., & Kowaleski-Jones, L. (2002). Who's in the house? Race differences in cohabitation, single parenthood, and child development. *Child Development*, *73*,

- 1249-1264. doi:10.1111/1467-8624.00470
- Emery, R. E., Waldron, M., Kitzmann, K. M., & Aaron, J. (1999). Delinquent behavior, future divorce or nonmarital childbearing, and externalizing behavior among offspring: A 14-year prospective study. *Journal of Family Psychology, 13*, 568-579. doi:10.1037//0893-3200.13.4.568
- Field, A. (2001). *Discovering statistics using SPSS* (3rd ed.). London, England: Sage.
- Goodkind, S., Wallace, J. M., Shook, J. J., Bachman, J., & O'Malley, P. (2009). Are girls really becoming more delinquent? Testing the gender convergence hypothesis by race and ethnicity, 1975-2005. *Children and Youth Services Review, 31*, 885-895. doi:10.1016/j.chilyouth.2009.04.002
- Hanson, T. L. (1999). Does parental conflict explain why divorce is negatively associated with child welfare? *Social Forces, 77*, 1283-1315.
- Hetherington, E. M. (1993). An overview of the Virginia longitudinal study of divorce and remarriage with a focus on early adolescence. *Journal of Family Psychology, 7*, 39-56. doi:10.1037//0893-3200.7.1.39
- Hines, A. M. (1997). Divorce-related transitions, adolescent development, and the role of the parent-child relationship: A review of the literature. *Journal of Marriage and the Family, 59*, 375-388. doi:10.2307/353477
- Hughes, E. K., & Gullone, E. (2008). Internalizing symptoms and disorders in families of adolescents: A review of family systems literature. *Clinical Psychology Review, 28*, 92-117. doi:10.1016/j.cpr.2007.04.002
- Kasen, S., Cohen, P., Brook, J. S., & Hartmark, C. (1996). A multiple-risk interaction model: Effects of temperament and divorce on psychiatric disorders in children. *Journal of Abnormal Child Psychology, 24*, 121-150. doi:10.1007/BF01441481
- Kim, H.-S., & Kim, H.-S. (2005). Gender differences in delinquent behavior among Korean adolescents. *Child Psychiatry and Human Development, 35*, 325-345. doi:10.1007/s10578-005-2691-1
- Landsheer, J. A., & van Dijkum, C. (2005). Male and female delinquency trajectories from pre through middle adolescence and their continuation in late adolescence. *Adolescence, 40*, 729-748.
- Leadbeater, B. J., Kuperminc, G. P., Blatt, S. J., & Hertzog, C. (1999). A multivariate model of gender differences in adolescents' internalizing and externalizing problems. *Developmental Psychology, 35*, 1268-1282. doi:0012-1649/99/\$3.00
- Mahon, N. E., Yarcheski, A., & Yarcheski, T. J. (2003). Anger, anxiety, and depression in early adolescents from intact and divorced families. *Journal of Pediatric Nursing, 18*, 267-273. doi:10.1053/S0882-5963(03)00086-1

- Morrison, D. R., & Coiro, M. J. (1999). Parental conflict and marital disruption: Do children benefit when high-conflict marriages are dissolved? *Journal of Marriage and the Family*, *61*, 626-637. doi:10.2307/353565
- Muris, P., & Steerneman, P. (2001). The revised version of the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED-R): First evidence for its reliability and validity in a clinical sample. *The British Psychological Society*, *40*, 35-44. doi:10.1348/014466501163463
- Novak, K. B., & Crawford, L. A. (2010). Routine activities as determinants of gender differences in delinquency. *Journal of Criminal Justice*, *38*, 913-920. doi:10.1016/j.jcrimjus.2010.06.008
- Oldehinkel, A. J., Ormel, J., Veenstra, R., De Winter, A. F., & Verhulst, F. C. (2008). Parental divorce and offspring depressive symptoms: Dutch developmental trends during early adolescence. *Journal of Marriage and the Family*, *70*, 284-293. doi:10.1111/j.1741-3737.2008.00481.x
- Ram, B., & Hou, F. (2005). Sex differences in the effects of family structure on children's aggressive behavior. *Journal of Comparative Family Studies*, *36*, 329-341.
- Rescorla, L., Achenbach, T., Ivanova, M. Y., Dumenci, L., Almqvist, F., Bilenberg, N., ... Verhulst, F. (2007). Behavioral and emotional problems reported by parents of children ages 6 to 16 in 31 societies. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, *15*, 130-142. doi:10.1177/10634266070150030101
- Riggio, H. R. (2004). Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, social support, and relationship anxiety in young adulthood. *Personal Relationships*, *11*, 99-114. doi:10.1111/j.1475-6811.2004.00073.x
- Salmivalli, C., & Nieminen, E. (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims. *Aggressive Behavior*, *28*, 30-44. doi:10.1002/ab.90004.abs
- Scaramella, L. V., Conger, R. D., & Simons, R. L. (2000). Parental protective influences and gender-specific increases in adolescents internalizing and externalizing problems. *Journal of Research on Adolescence*, *9*, 111-141. doi:10.1207/s15327795jra0902_1
- Sourander, A., & Helstelä, L. (2005). Childhood predictors of externalizing and internalizing problems in adolescence. *European Child and Adolescent Psychiatry*, *14*, 415-423. doi:10.1007/s00787-005-0475-6
- Spruijt, E., DeGoede, M., & Vandervalk, I. (2001). The well-being of youngsters coming from six different family types. *Patient Education and Counseling*, *45*, 285-294. doi:10.1016/S0738-3991(01)00132-X

- Steffensmeier, D., Schwartz, J., Zhong, H., & Ackerman, J. (2005). An assessment of recent trends in girls' violence using diverse longitudinal sources: Is the gender gap closing? *Criminology*, *43*, 355-406. doi:10.1111/j.0011-1348.2005.00011.x
- Storksens, I., Roysamb, E., Moum, T., & Tambs, K. (2005). Adolescents with a childhood experience of parental divorce: A longitudinal study of mental health and adjustment. *Journal of Adolescence*, *28*, 725-739.
doi:10.1016/j.adolescence.2005.01.001
- Strohschein, L. (2005). Parental divorces and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family*, *67*, 1268-1300. doi:10.1111/j.1741-3737.2005.00217.x
- Sun, Y. (2001). Family environment and adolescents' well-being before and after parents' marital disruption: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family*, *63*, 697-713. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00693.x
- Undheim, A. M., & Sund, A. M. (2010). Prevalence of bullying and aggressive behavior and their relationship to mental health problems among 12- to 15-year-old Norwegian adolescents. *European Child and Adolescent Psychiatry*, *19*, 803-811.
doi:10.1007/s00787-010-0131-7
- VanderValk, I., Spruijt, E., de Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence*, *34*, 533-546. doi:10.1007/s10964-005-8841-8
- Van de Venne, J., Bradford, K., & Martin, C. (2007). A study from Lexington. In J. Merrick & H. A. Omar (Eds.), *Adolescent behavior research: International perspectives* (pp. 148-175). New York, NY: Nova Science Publishers.
- Wicks-Nelson, R., & Israel, A. C. (2009). *Abnormal child and adolescent psychology*. New Jersey: Pearson International Edition.
- Wood, J. J., Repetti, R. L., & Roesch, S. C. (2004). Divorce and children's adjustment problems at home and school: The role of depressive/withdrawn parenting. *Child Psychiatry and Human Development*, *35*, 21-142. doi:10.1007/s10578-004-18816
- Zimiles, H., & Lee, V. E. (1991). Adolescent family structure and educational progress. *Developmental Psychology*, *27*, 314-320. doi:10.1037/0012-1649.27.2.314